

ÜNİTE 5

Sözsüz İletişim

Amaçlar

Bu üniteyi çalıştıktan sonra ;

- sözsüz iletişim kodlarını ve özelliklerini bilecek,
- beden dilinin özelliklerini açıklayabilecek,
- mimik ve jestlerin iletişimdeki rolünü kavrayacak,
- beden dili ile sözlü iletişim arasındaki ilişkileri öğrenecek,
- mekânın, zamanın, renk ve giysilerin iletişim boyutunu göreceksiniz.

İçindekiler

- Sözsüz İletişimin Özellikleri
- Beden Dili
- Mekânın ve Zamanın Dili
- Renklerin ve Giysilerin Kodu
- Susarak İletişim
- Özet
- Değerlendirme Soruları
- Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar.

Öneriler

Bu üniteyi çalışmadan önce;

- Sözsüz iletişimin ne olduğunu ve sözlü ve yazılı iletişim gibi bilinen iletişim türleri dışında nelerle iletişim kurduğumuzu düşününüz.
- Çevrenizdeki insanları gözlemleyerek daha çok ne türden iletilerle sizi etkilediklerini ve yönlendirdiklerini değerlendirmeye çalışınız.
- Üniteyi çalışırken bol bol kendi örneklerinizi geliştiriniz.

1. SÖZSÜZ İLETİŞİMİN ÖZELLİKLERİ

İletişimimizin temel bir yönünü sözsüz iletişim oluşturur. Başka deyişle, günlük yaşamda gerçekleştirdiğimiz ilişkilerde başvurduğumuz kodlar içinde sözsüz olanları, anlam yaratma ve paylaşmada çoğu kez bilincinde olmaksızın, ama kaçınılmaz olarak sürekli kullanırız. Kısaca, kişiler arası yüzyüze iletişimde doğal olarak yer alan ses tonlaması, yüz ifadeleri, mimikler, beden hareketleri, jestler sözlü iletişimin çerçevesini ve anlamını belirlemede her zaman etkili olagelmıştır. Öte yandan, başkaları hakkındaki izlenimlerimizin ve kararlarımızın oluşmasında görsel kodlar sezgisel değerlendirme aracı olarak önemli bir işlev üstlenirler.

Sözsüz iletişim türü içinde yer alan kodların ortak bazı özellikleri vardır. Bunlar, iletişim yokluğunu olanaksız kılma; duygu ve coşkuları yetkin biçimde dile getirme; kişiler arasındaki ilişkileri tanımlama ve belirleme; sözlü iletişimin içeriği hakkında bilgi verme; güvenilir iletiler aktarma ve kültüre göre biçimleme olarak sıralanabilir.

- 1) **İletişimin yokluğunu olanaksız kılma:** Aynı ortamda bulunan kişiler arasında, konuşmalar da, değişik türde iletilerin akışı olur. Davranışlar, giyim kuşam, yüz ifadeleri hatta suskunluk biçimleri, örneğin kişilerin statüleri, karşılıklı ilişkileri ve duyguları hakkında bilgi aktarır; iletişim sağlar.
- 2) **Duyguları yetkin biçimde dile getirme:** Konuşma dilinin duyguları dile getirmedeki sınırlılığı sözsüz iletişimle çoğu kez aşılır. Bu nedenle duygusal konuşmalarımızda daha çok mimiklere ve jestlere başvururuz. Bakışlar, dokunuşlar, uzak duruşlar, el, kol, baş sallamalar birçok sözden daha iyi bir biçimde duygularımızı aktarmamızı ve başkalarının duygularını anlamamızı ya da kestirebilmemizi sağlar.
- 3) **İlişkileri tanımlama ve belirleme:** Dikkat ettiyseniz bilirsiniz, karşımızdakinin bize yakın ya da uzak duruşu, giyimi, ses tonu gibi sözsüz iletişim öğelerine göre onunla ilişkilerimizi belirlememize yardımcı olur. Bu, yalnızca tanımadığımız ya da resmi olduğumuz kişiler için değil, yakın ve samimi olduklarımız için de geçerlidir. Örneğin, bizimle her zaman sıcak bir tonla ve samimi tavırla konuşan bir dostumuzun resmi biçimde el sıkması, soğuk bir tonla konuşması o andaki ilişkimizi nasıl belirlemek istediğini bize bildirir.
- 4) **Sözel içerik hakkında bilgi verme:** Sözsüz iletişim genellikle sözlü iletilerin yorumlanmasında ipuçları sağlar. Örneğin, "Seni bugün beklemiyordum" iletilerinin aktarılışında kullanılan ses tonunun, ona eşlik eden yüz ve vücut hareketlerinin özellikleri (yumuşak/sert ses tonu, güler yüz/çatık kaşlar vb.) değişik anlamlandırmalara yol açar.
- 5) **Güvenilir iletiler sağlama:** Bazı durumlarda söylemek istediklerimizden değişik sözler söyleriz. Bazen gerçek duygu ve düşüncelerimizi saklamak ister, bazen de onları istediği-

miz gibi dile getiremeyiz. Oysa, bakışlarımız, ses tonumuz, el kol hareketlerimiz, suskunluğumuz bunları yansıtır. Bu nedenle, genelde hepimiz sözsüz iletişim biçimlerini söylemek istediklerimizi destekleyecek biçimde kullanmaya çalışır; başkalarınınkinden de anlamlar çıkarırız.

6) Kültüre göre biçimleme: Sözsüz iletişim biçimleri sözlü ve yazılı iletişime göre daha evrenseldirler. Ancak, anlamları açısından benzerliklerine karşın yine de kültüre göre farklılıkları vardır. Kısaca, her toplumun sözsüz ileti taşıyıcısı vardır; bu iletilerin kullanımı kendine özgüdür. Bazı toplumlarda el kol hareketlerini fazla kullanmak hoş karşılanmaz, bazılarında iletişimin doğal bir parçasıdır. Bazılarında kucaklaşma ancak belli durum ve kişilerle sınırlıdır, bazılarında sık sık ve yaygın olarak yapılır.

Sözsüz iletişimin özelliklerini, örneklendirerek açıklayınız.

2. BEDEN DİLİ

Kişilerle yüzyüze ilişkilerimizde beden dilinin çok önemli bir rolü vardır. Bu ilişkiler içinde, hiçbir söz etmesek de, bedenlerimiz "konuşur"; kuşkusuz bu algılamasını bilenler için geçerlidir. Yüzyüze bir iletişimin yapılandırılmasında, ortalama olarak sözcüklerin %10, ses tonunun %30 ve beden dilini oluşturan mimik ve jestlerin %60 rol oynadığı belirtilmiştir. (Baltaş Z. ve A. 1992: 30) Bu oranlar kişiler arası ilişkilerin ve iletişim ortamının özelliklerine göre daha az/çok olabilir de, beden dilinin iletişimdeki rolünü açıkça göstermektedir.

Beden dili jestlerle ve mimiklerle gerçekleşir. Yüz kaslarının bir anlam ifade eden ya da bir anlam yaratmak için kullanımı, **mimikleri**, diğer bir deyişle yüz ifadesini; baş, el- kol, ayak-bacak hareketleri ya da bedenin tümünün kullanımı **jestleri** oluşturur.

Jest ve mimikler, bazen istedik bazen kendiliğinden hatta istenmedik hareketler olarak ortaya çıkarlar. Ancak, hepsinin bilinçli ya da bilinçaltı bir nedeni ve amacı vardır. Bununla birlikte, herhangi bir jesti, mimiği yapan kişi karşısındakilerde hangi izlenimi yarattığını, onlara hangi anlamı aktardığını kesin olarak bilemez. Bu durum, özellikle açıkça ve bilinçli olarak yapılmayanlar için söz konusudur. Bu nedenle, büyük topluluklara seslenenler, örneğin siyasetçiler- televizyonun toplumsal iletişimdeki rolü arttıkça- bu konuya giderek daha fazla önem vermek zorunda kalmışlardır.

Jest ve mimikler çoğu kez duyguları yansıttıklarından çokanlamlı ya da anlamca belirsiz olabilirler. Örneğin, kaş çatma hoşnutsuzluk, onaylamama, şaşkınlık, can sıkıntısı, kızgınlık gibi bir-

çok nedenden kaynaklanabilir ve değişik anlamları verebilir. Doğru anlam, içinde gerçekleştikleri ortam ve iletişim durumunun değerlendirilmesi ile belirlenir.

İnsan toplumsal ve kültürel bir varlık olduğundan jest ve mimikler kültürelidir. Toplumsallaşma sürecinde öğrenilir/biçimlenir ve aktarılırlar. Bu nedenle, her kültürün bir jest ve mimikler dağarcığı vardır. Bu dağarcık bireylere bir toplumun üyesi olarak bireysel tercihlerini, zevklerini, duyma ve düşünme biçimlerini yansıtabilecek seçenekler sunar.

Bu seçeneklerin toplumsal konum, tabaka ve sınıflarla da yakından ilişkisi vardır. Bu nedenle, bazı jest ve mimikler bazı ortamlarda ve bazı kişiler için onaylanmadığı gibi, beden dilinin sıkça ve abartılı biçimde kullanılıp kullanılmaması da toplumsal konumla ve rollerle yakından ilişkili görülür. Bir başbakanın evi dışında her yerde, bir öğretmenin sınıfta, konumlarına ve rollerine uygun davranışlar göstermeleri beklenir. Çünkü, jest ve mimikleri belirleyen davranış kuralları vardır. Kısaca, belli davranışlar kişinin toplumsal konumu ve hangi toplumsal tabakaya, sınıfa ait olduğu konusunda bilgi verir.

Beden dili, aynı zamanda bireysel bir etkinliktir. Bu bakımdan kişiliği de yansıtır. Bireyin jest ve mimiklerinde kişinin tarihçesi yazılıdır. Bu tarihçenin bilinmesi ölçüsünde jest ve mimiklerin ileti boyutunu doğru kavramak olanağı sağlar.

İnsan yüzünün ifadesi (mimikler) çok zengin anlamları yaratır. Yaklaşık 250.000 değişik ifadeyi yansıtabilme gizil gücüne sahip olduğu ileri sürülmüştür. (Robertson 1988: 157) Bu bakımdan halk arasında yüzün- özellikle gözlerin- ruhun aynası sayılması günlük yaşantılardan kaynaklanan bir değerlendirmedir.

Yüz ifadeleri içinde gözlerin ayrı bir yeri vardır. İnsanlar bilincinde olmasalar da başkalarının bakışlarına önem verirler. Bu konuda yapılan bir araştırma ilişkide bulunulan kişilerin olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirilmesinde gözlerin belirgin bir rol oynadığını açığa çıkarmıştır. (Schramm ve Porter 1982: 66). Konuşurken karşısındakinin gözlerinin içine bakan, gözlerini kısık değil açık tutan, bakışlarını yere değil yukarı yönelten kişiler olumlu; bunların karşısını yapanlar ise olumsuz olarak tanımlanmaktadırlar.

Bir mekânda kapalı kalan kişilerin saniyede yaklaşık 5000 bilgi birimlik sözsüz ileti yayabildikleri ileri sürülmüştür. (Robertson 1988: 157) Gerçekten de, baş, el- kol, ayak- bacak ve bedenin duruşundan oluşan jestler kişinin toplumsal konumu ve duyguları hakkında çok zengin bilgiler verirler. Psikologlar irade dışı/bilinçsiz olarak yapılan jestlerin, örneğin el hareketlerinin, kişinin saklamak istese de duygularını açıkça ortaya koyduğunu kabul ederler. Titreyen parmaklar, sıkılmış bir yumruk, gergin bir baş ve gövde duruşu ne denli kontrol edilirse edilsin yoğun bir gerilimin dışı vurumudur.

Beden dilinde mimiklerden sonra en fazla kullanılan ve dikkati çeken el- kol hareketleridir. Özellikle, eller ve parmaklar insanın duygu ve düşüncelerini sözsüz olarak dile getirebilmesinde son derece etkilidirler.

Çoğumuz yalnız el kol hareketlerinin değil, gövde duruşunun da bir dili olabileceğinin bilincinde değiliz. Oysa, konuyla ilgilenenler, hedefle, vücudunu ona doğru eğerek konuşmanın ona duyulan yakınlığı yansıttığını; konuşma sırasında hoşlanma/sevme duygusunun artması ölçüsünde vücudun gevşediğini belirtirler. Vücudun aşırı gevşek duruşu ise hedeften hoşlanmama duygusu ile birlikte, onu zararsız olarak algılamayla ilgili görülür. Buna karşılık bir tehditin var sayımı gergin bir duruşa yol açar.

Jestlerin duygu ve düşünceyi dile getirme gücü yanında, iletişimde bulunan kişilerin toplumsal konumlarını tanımlama, bu bağlamda da iletişim ilişkilerini yansıtmaya özelliği de vardır. İnsanlar arasında yakınlık ve sevgi duyguları dokunma davranışlarıyla dile gelir ve güçlenir. Ne var ki, her dokunma biçimi güzel duygularla ilgili değildir ve olumlu olarak algılanmaz. Birisinin omuzuna elini koymak destek verme anlamına gelebileceği gibi, bir üstünlük belirtisi de olabilir. Bununla birlikte, jestlerin iletişimi zorlaştırıcı ve engelleyici ve bazen ilişkileri zedeleyici bir boyutu da vardır. Elin tersiyle itme hareketi, konuşurken ve dinlerken kolları kavuşturma, başı gereğinden fazla yukarı ve geri artma gibi davranışlar genelde itici olarak algılanan ve iletişim sorunları yaratabilecek jestlerdendir.

Jest ve mimikleri tanımlayıp; beden dilinin özelliklerini açıklayınız.

Beden dilinin evrensel ve kültürel boyutları nelerdir? Beden dilinde- özellikle de mimiklerde korku, kızgınlık, mutluluk, dikkat, ilgi, saldırganlık vb. temel duygu ve psikolojik durumların iletilmesi ve algılanması açısından evrensel bir boyutun bulunduğu söylenebilir. (Bkz. Balkaş Z ve A: 1992: 25)

Bu değerlendirme temel duygu ve gereksinimlerin dile getiriliş biçimleri açısından güvenilir sayılır. Ancak, başka tür iletiler söz konusu olduğunda durum değişmektedir. Çünkü araştırmalar ve gözlemler, özellikle bir bildirim için yapılan jestlerin kullanımında ve algılanmasında kültürel farkların bulunduğunu da göstermektedir. Örneğin, aşağıdaki şekiller Fransız kültüründe yakın (1) ve uzak (2) geçmişte dile getiren jestleri yansıtmaktadır. Aşına olmadığımız takdirde bunları bu anlamda kavrayabilir miydik?

Resim 5.1: Bu şekiller, Fransız kültüründe yakın ve uzak geçmişi dile getiren jestlerdir.

Kısaca, her toplumun kendine özgü jest ve mimik kodları vardır. Temel ve türe özgü duyguları dile getirenler bile kültüre göre biçimlenirler. Kùltürler arası benzerlik arttıkça, beden dilindeki benzerlik de artmaktadır. Ayrıca, kùltürler arası ilişkilerin sıklığı ve yoğunluğuda, kùltürel yayılma yoluyla beden dilinin zenginleşmesine/değişmesine katkıda bulunur. Televizyonun benzerlikleri sağlamada etkili bir araç olduğu ileri sürülebilirse de, bu etkinin ne ölçüde gerçekleşebildiği bilimsel araştırmalarla yeterince ortaya konmuş değildir. Ancak en azından, farklı kùltürleri ekranda buluşturduğu oranda değişik beden dillerinin tanınması olanağını yarattığı rahatça söylenebilir. Nitekim, son yıllarda bizde, özellikle gençlerin, sağ ellerini havada birbirlerine vurmaları yabancı bir kùltürden aşına olduğumuz ve öykündüğümüz bir jesttir.

Beden dili ile konuşma dili arasında ne türden bir ilişki vardır? Jest ve mimiklerle iletişim konuşma diline bağlıdır; çünkü, bir anlamlandırma aracı olarak konuşma dili her durumda ve her zaman (zihinsel olarak) vardır.

Beden dili ile konuşma dili arasındaki ilişkiler Roland Barthes'ın önerdiği (1964: 45), **demirleme** ve **tamamlama** işlevleri ile açıklanabilir.

Birincisi, anlamı belirlemek ve açıklığa kavuşturmakla; ikincisi yetersizliği, eksiği gidermekle ilgilidir. Beden (jest ve mimik) dilinin çok anlamlılığı nedeniyle doğabilecek anlam kargaşasını önlemek için söze başvurulması, onun demirleme işlevi yapmasıdır.

Buna karşılık, beden dili ile açıklanamayacak olanlar için sözün kullanımı, onun tamamlama işlevini görmesidir. Örneğin karşımızdaki konuşurken başımızı sallayıp "katılıyorum" demek, jestin sözle demirlenmesidir. Elle gidiyorum işareti verdikten sonra, "biraz sonra birisiyle buluşmam gerekiyor" diye açıklamak sözlü iletişimin tamamlama işlevidir.

Öte yandan, mimik ve jestlerin de sözleri pekiştirme ya da onların yerini tutma özelliklerini göz önüne alırsak, bazen beden dilinin de sözlü iletişimi demirlediği ve tamamladığı kabul edilebilir.

Beden dilinin evrensel ve kültürel boyutlarını tartışınız. Beden dili ile sözlü iletişim arasındaki ilişkileri örneklerle açıklamaya çalışınız.

Jest ve mimikler sınıflandırılabilir mi? Jest ve mimikler, "esas" ve "ikincil" olanlar olarak iki ana grupta sınıflandırılırlar. "Esas" jest ve mimikler kendi içinde üç alt gruba ayrılırlar (Baltaş Z. ve A. 1992: 36- 40).

Esas jest ve mimikler: Duygu ve düşünceleri destekleyen, onları somut hale getiren hareketlerdir. Örneğin, bir şeyi istediğimizi ya da onayladığımızı belirtmek için başımızı aşağı doğru sallamamız bu grupta yer alan jestlerdir. Esas jest ve mimikler, biyolojik kökenli ve temel duyguları dile getiren **anlatım** jest ve mimikleri; gelenek ve göreneklere göre olması gereken davranışların oluşturduğu **toplumsal** jest ve mimikler ve bir öykünmeyi ya da tanımlamayı yansıtan **mimik** jestler olarak ayrılır.

- 1) Mutluluk, öfke, sevinç, şaşkınlık gibi biyo- psikolojik kökenli, temel duyguları dile getiren ve özellikle yüz ifadelerinde ortaya çıkan hareketler **anlatım jest ve mimikleridir**.
- 2) **Toplumsal jest ve mimikler**, toplumsal konumumuz ve rolümüz gereği yaptıklarımızdır: Selamlaşmak, el sıkmak, öpmek, ayağa kalkmak gibi.
- 3) **Mimik jestler**, bir durumu, bir olayı, bir eylemi taklit ederek dile getiren ya da bildiren hareketlerdir. Sahne oyuncularının oyun gereği davranışları, hayvan seslerinin taklidi, uçma, koşma, içme gibi eylemlerin işaretle dile getirilmesi gibi jest ve mimikler bu gruba girer. Ayrıca bir işe, mesleğe ait özel kod- örneğin borsada çalışanların- jestleri de bu gruptan sayılır.

İkincil jest ve mimikler: Çoğunluğu beden gereksinimleri ile ilgili olduğu için toplumsal nitelikli olmayan esneme, hapşırma, öksürme, kaşınma, soğukta elleri ovma, uzun süre ayakta durunca bacakları oynatma gibi hareketler bu grupta yer alırlar.

İletişimle ilgili olmasa da ikincil jest ve mimikler kaynak hakkında bilgi vericidirler. Gözleri yere dikmek, ayakların yerini değiştirmek, sürekli esnemek yapılan konuşma ile ilgili düşünce ve duyguları yansıtırlar. Ayrıca, bu tür hareketlerin amaçlı olarak kullanılması, gösterilmesi onların esas jestlere dönüşmelerine yol açar. Pencereyi açmış olan bir kişinin yanında öksürüğünü duyurarak tekrarlamak, boğazını tutmak ya da üşüdüğünü belirtecek biçimde ellerini birbirine sürtmek gibi.

Konuşurken, dinlerken kendinizin ve çevrenizdekilerin jest ve mimiklerini gözlemleyip sınıflandırmaya çalışınız.

3. MEKÂNIN VE ZAMANIN DİLİ

Mekân, iletişimde genellikle çok örtülü biçimlerde etkili olduğundan önemi ve iletişimsel değeri çoğu kez farkına varılmaz. Oysa, iletişim ortamını oluşturan temel etkenlerden biridir. Dikkat edersek, çok büyük/çok küçük, çok ıssız/çok kalabalık, çok ışıklı/çok loş yerlerin iletişimimizi etkilediğini farkederiz. Kısaca, mekânın fizik özellikleri ve düzenleyişi iletişim üzerinde etkilidir.

Araştırmalar, dikdörtgen bir masanın etrafında birkaç kişi oturduğunda, konuşmaların masa başında oturanlara yöneltildiğini ve onlara daha çok söz düştüğünü; buna karşılık yuvarlak bir masada görece daha eşit bir dağılımın olduğunu göstermiştir (Myers ve Myers, 1976: 235). Ayrıca, yine araştırmalar kişiler arasındaki ilişkilerde ve iletişimde mekânın kullanımının (mesafenin) hem sözel iletiler üzerinde etkili olduğunu, hem de tek başına bir sözsüz iletişim biçimi oluşturduğunu göstermiştir.

Alanla ilgilenenlere göre, her insanın psikolojik bir kişisel mekân algısı ve anlayışı vardır. Kişisel mekân, insanın kendi gövdesinin derinin yüzeyi ile sınırlanmadığı düşüncesine dayanır. Bu "özelleştirilmiş" mekân kişi için korunma, savunma ve davranışlarını düzenleme alanı olduğundan duygusallıkla yüklüdür. Bu alana zorla girmek, saygısızlık/kışkırtma ya da saldırı olarak değerlendirilir.

Edward T. Hall, (1978) kişiler arasında, ilişkilere ve kültüre göre değişen, aynı zamanda da onları tanımlayan dört temel mesafe belirlemiştir:

1) İçlidişli mesafe: Gövdeden itibaren 35 cm'lik bir çapı vardır. Vücut temasına ya da çok yakın duruşlara olanak veren, bu mesafe çok yakınlık duyulan kişiler için, izin verildiği zamanda ve ölçüde geçerlidir. Bu nedenle de, kalabalık bir asansörde, otobüste "özelleştirilmiş" mekânın sınırlarını aşan yakınlıklar rahatsızlık verir; bu alana zorla giren kişilere ise

değişik tepkiler gösterilir.

- 2) **Samimi (personel) mesafe:** Gövdeden itibaren 40- 80 cm arasında değişen bir çapı vardır. Yakın arkadaşlar, akrabalar, tanıdıklar genelde bu mesafede iletişimde bulunurlar. Bu mesafede belli durumlarda el, omuzu tutma/sarma gibi fiziksel yakınlıklar yer alabilir.
- 3) **Toplumsal (social) mesafe:** İkincil, resmi ilişkilerin gerçekleştiği bu mesafe 80 cm- 2 m. arasında değişir. Bu mesafe içinde, ilişkinin başlangıcında ve sonunda yer alabilen el sıkışma gibi bir temas dışında fiziksel yakınlık söz konusu değildir.
- 4) **Yabancılar için (public) mesafe:** Toplumsal mesafenin bitim noktasından itibaren genişleyen bir mesafedir; genelde yabancılar için geçerli olan bu mesafe, tanıdık kişiler söz konusu olduğunda uzak durma/mesafe koyma isteğini yansıtır.

Mekân kullanımının bir boyutu psikolojik, bir başka boyutu kültürelidir. Bu nedenle, her kültürde kişisel mesafenin kullanımı değişik olmaktadır. Örneğin, bizim kültürümüzde aynı cinsten kişiler arasında el kol temasına olanak veren ve hoş görüyle karşılanan yakın mesafe İngiliz toplumunda yadırganır.

Kişiler arası mesafe, hem duyguların dile getirilmesinde, hem de ilişkilerin tanımlanmasında bilinçli ya da farkında olmadan ileti alışverişini sağlayan sözsüz bir kod gibi işlev görür. Hoşlandığımız insanlar için kişisel mesafemizi genişletir, hoşlanmadıklarımız için daraltırız. Toplumsal konumu bizden farklı olan kişilerle mesafemizi uzak tutar, eşit gördüklerimizle daha yakın durarak konuşuruz.

Kişiler arasında kaç tür mesafe kullanılır, açıklayınız. Kendi ilişkilerinizde ve iletişiminizde mekanı ve mesafeyi nasıl kullandığınızı gözlemleyip sınıflandırınız.

Zamanın iletişim boyutu nasıl gerçekleşir? Zaman kullanımı kişiler arası iletişimin bir biçimidir.

Bir yerde zamanında bulunmak/bulunmamak genelde ilişkiye, kişiye verilen önem açısından değerlendirilir. Bu durum, ilişkilerin biçimi ve düzeyi ile yakından ilgilidir. Resmi ilişkilerdeki gecikmenin kabul edilebilir sınırı ile, arkadaş ilişkilerindeki aynı değildir. Buna bağlı olarak, gecikme için özür dilemenin ve açıklama yapmanın biçimi ve ölçüsü de değişik olur.

Bazı kültürler ve bazı insanlar için zamanında hareket etmek, önceden belirlenmiş bir buluşmaya/görüşmeye zamanında gitmek önemlidir, bazıları için değildir. Kuşkusuz bu, farklı anlayış

ve alışkanlıklara sahip kişiler için önemli ilişki ve iletişim sorunları yaratabilir.

Zamanın iletişimle ilgili bir başka boyutu da iletişimin gerçekleştiği zaman koşullarıyla ilgilidir. Sıkışık bir zaman diliminde- iki arada, bir derede- yapılan ya da taraflardan birinin sık sık saate baktığı bir iletişim durumunun, zaman kaygısı olmaksızın gerçekleştirilenden değişik olduğunu hepimiz biliriz.

4. RENKLER VE GİYİM KUŞAM KODU

Renkler bazen duyguların, bazen belli düşünce ve ideolojilerin, örneğin duyguda tutkunun ifadesi olan kırmızı, ideolojide sol düşünceleri simgeler- bazende bireylerin toplum hiyerarşisindeki konumlarının simgeleri olarak iletişimde belli bir rol oynarlar ve sözsüz iletişimin bir biçimini oluştururlar.

Toplumsal alanda rengin anlamı uzlaşım ve çeşitlidir. Rengin doğal çevreyle ilgili boyuttan, toplumsal nitelikli bir özellik haline gelmesi, insan vücuduna uygulanması ile birlikte gerçekleşmiştir. Çünkü, vücudun boyanması, bireysel ve çıplak vücudun cinsiyetinin, yaşının, klanının, klan içinde ait olduğu grubun özellikleri ve işaretleriyle toplumsal bir kişiliğe bürünmesi demektir. Birçok toplumda, erişirme törenleri, evliliğe adım atış, yas, dulluk, vb. toplumsal olgularla insan vücudunun tümüne ya da bazı kısımlarına sürülen boyalar arasında kesin, ancak toplumdan topluma değişen bir bağ vardır.

Örneğin, siyah birçok toplumda yası simgeler, siyahlar giyinmiş kadınların dul olduklarını onları tanımayanlar da bilirler. Buna karşılık, Çinlilerde yas rengi beyazdır. Siyasal gücün rengi de toplumlara göre değişir. Batı'da Roma'da engüvan rengi, doğu'da Çin'de sarı renk imparatorluk gücünü simgeler. Afrika'da Luba'larda şefler ve önemli kişiler kırmızı tüyler takarlar.

Sözsüz iletişimde önemli olan diğer bir kod da- bazen renklerle bütünleşen- giyim kuşam ve süslerdir. İnsanoğlu şu ya da bu biçimde, az ya da çok örtünmeye başladıktan sonra kullandığı giysiler ve süsler de toplumsal statü ile ilgili özellikler kazanmıştır. Kişinin toplumsal statüsü, onun toplumda yaptığı işler, üstlendiği roller tarafından belirlenir. Toplumsal tabakalaşma ve farklılaşmanın olmadığı toplumlarda bile, en azından cinsiyete, yaşa, belli becerilere ve ayrıcalıklara göre insanlar değişik rolleri üstlendiklerinden, giyim kuşam ve süsler de bu ölçütlere göre biçim ve anlam taşırlar.

Giyim kuşamın herkesin birbirini tanıdığı toplumlarda bile, iletişim açısından da çok önemli bir toplumsal statü belirleyicisi olması nasıl açıklanabilir? İnsanlar böyle bir şeye neden gereksinim duymuşlardır? İlkel toplumlarda yapılan incelemelere göre, bunun kökeni dinsel inançlardır. Daha gelişmiş toplumlarda ise giyim kuşam kodu toplumsal ayrıcalıkların belirlenmesi ve

vurgulanması için kullanılmıştır. Köle ile efendinin, yöneten ile yönetilenin, din adamı ile diğerlerinin, asker ile sivilin ayrımında rol oynamıştır.

Çağdaş toplumlarda hem demokratikleşmenin, hem de yoğun tüketimi kışkırtan sanayi üretiminin etkisiyle insanların giyim kuşam ve takıların seçiminde ve kullanımında daha özgür oldukları söylenebilir. Bu konudaki kısıtlayıcı ve zorlayıcı kurallar, alım gücü, belli tören ortamları ve mesleki uygulamalarla sınırlı görünmektedir. Ancak bu olgu, günümüzde insanlar arası ilişkilerde ve iletişimde giyim kuşamın öneminin kalmadığı anlamına gelmemektedir. Tam aksine nüfusun giderek daha fazla kentlerde yoğunlaşması, ilişkilerdeki anonimleşmeyi arttırmıştır. Kimin kim olduğunun ve ne iş yaptığının bilindiği toplumlarda ve durumlarda insanın giyim kuşamı simgesel bir boyut taşıırken, tanıma ve tanışma olanaklarının sınırlı olduğu ortamlarda işlevsel boyut ağırlık kazanır.

Ayrıca, kişiler, arası iletişimde de giyim kuşamın önemi büyüktür. Çünkü karşımızdakine ve kendimize ne ölçüde değer verdiğimiz de, giyim kuşama gösterdiğimiz özenle ilgili sayılır. Beklenen misafiri derbeder bir kılıkla karşılamak, buna karşılık bir arkadaş toplantısına aşırı gösterişli bir kılıkta gitmek olumsuz iletiler yaratır. Kısaca, yerine ve zamanına uymayan giyim kuşam çok değerli nice sözün üstünkörü dinlenmesine ve yanlı olarak algılanmasına yol açabilir.

Toplumumuzda hangi renklerin ne anlam taşıdığını araştırınız. Giyim kuşamın ne türden iletiler yarattığını tartışınız.

5. SUSARAK İLETİŞİM

Susma, kişiler arası iletişimin önemli biçimlerinden ve ayrılmaz parçalarından biridir. Etkili bir yüzyüze iletişimin gerçekleşebilmesi için tarafların en azından susarak konuşanı dinlemesi gerekir. Susmadan bir başkasını gerçek anlamda dinlemek olası değildir.

Susmanın ya da belli bir iletişim durumunda sessiz kalmanın değişik nedenleri vardır ve bunlar rastlantısal değildir. Her susmanın, iletişimde değişik yorumlara ve sonuçlara yol açabilecek, kendine özgü bir anlamı vardır. Bazen kızgın olduğumuz için dişlerimizi sıkarak; bazen sıkıldığımız için susar başka yerlere bakarız; bazen iletilen konuda bir noktaya takılıp düşündüğümüz ya da söylenenleri anlamadığımız için sessiz kalırız. Bazı durumlarda suskunluğumuz kaynağı onayladığımızı, bazılarında ise onaylamadığımızı gösterir. Bazen söylenecek söz bulamadığımız için sessiz kalır ve huzursuz oluruz; bazen ve bazı kişilerle sözlere gerek olmadan ortak bir sessizlikte anlaşır ve huzur duyarız.

Susma/sessizlik- yanlış olarak- ilgisizlik, kızgınlık gibi olumsuz bir tavır olarak değerlendirildiğinde, iletişimde zincirleme ters tepkilere ya da kopmaya yol açabilir. Bu nedenle, susma/sessizlik konusunda duyarlılık göstermek ikili ilişkilerde ve iletişimde zorunludur.

Susmanın işlevlerine göre üç tipi ayırt edilebilir (Bruneau 1973): 1) Psikolinguistik susma; 2) Etkileşimsel susma; 3) Sosyo- kültürel susma

- 1) **Psikolinguistik susma:** Konuşma süreci içinde kaynağa ve hedefe düşünme süresi veren susma tipidir. Bu grupta yer alan susma'lar kısa süreli olduğundan daha çok çok dilin yapısından; uzun süreli olduğunda zihinsel süreçlerden (düşünmeden) kaynaklanır.
- 2) **Etkileşimsel susma:** Kaynak ile hedef arasındaki iletişimden kaynaklanır. İletişime kimin başlayacağı ve nasıl tepki verileceğinin kararlaştırılması; söylenenlerin anlamının kavranması; dikkati çekmek ya da otoriteyi ve gücü belirtmek, kısaca karşımızdaki üzerinde denetim kurmak için susma bu grupta yer alır.
- 3) **Sosyo- kültürel susma:** İletişimin gerçekleştiği toplum ve kültürle ilgilidir. Büyükler, erkekler, üst statüde olanlar konuşurken küçüklerin, kadınların, alt statüde olanların susması, resmi toplantıda söz hakkı verilmedikçe susulması bir tipe örnek verilebilir.

İletişimde susma'nın ne türde işlevleri olduğunu değişik iletişim durumlarını gözlemleyerek belirleyiniz.

Özet

Sözsüz iletişim, kişiler arası iletişimde sözlü iletişimle birlikte etkin olan beden dili, mekân ve zaman özellikleri, renk ve giyim kuşam kodlarını içerir. Daha çok ilişkilerin belirlenmesinde ve/veya duyguların dile getirilmesinde rol oynar.

Beden dili, yüz ifadelerini oluşturan mimikler ve baş, el- kol, ayak- bacak, vücudun duruşu gibi jestlere kodlanır. Beden dilinin evrensel, kültürel ve kişisel boyutları vardır.

İletişimde mekânın kullanım biçimi ve kişiler arası mesafe ilişkilerin tanımlanması ve duyguların dile getirilmesi açısından ilginç bir sözsüz iletişim biçimidir.

Zaman, iletişimin başlangıcında ve iletişim süresince sözel iletilerin yönü ve içeriği üzerinde etkili olur. Zamanında olunması gereken yerde olmak ve zamanı iyi kullanmak etkin bir iletişim için gerekli olan koşullardır.

Renklerin dili ve giyim- kuşam dili, özellikle toplumsal kimlik ve statülerin belirlenmesi ve duyguların dile getirimi açısından önemlidir.

İletişimde susma/sessizlik rastlantısal değildir; değişik ileti ve tepkileri dile getirir.

Değerlendirme Soruları

Aşağıdaki sorularda doğru olan seçeneği belirtiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi sözsüz iletişimin özelliğidir?
 - A) Duyguları yetkin biçimde dile getirme
 - B) İlişkileri belirleme
 - C) Sözel içerik hakkında bilgi verme
 - D) İletişimin yokluğunu olanaksız kılma
 - E) Yukarıdakilerin hepsi
2. Yapılan araştırmalara göre aşağıdakilerden hangisi iletişimde en çok rol oynamaktadır?
 - A) Ses tonu
 - B) Sözcükler
 - C) Mimik ve jestler
 - D) Giyim kuşam
 - E) Susma
3. Aşağıdakilerden hangisi esas jest ve mimiklerden değildir?
 - A) Anlatımla ilgili olanlar
 - B) Bedenin gereksinimi ile ilgili olanlar
 - C) Mimik jestler
 - D) Toplumsal konumla ilgili olanlar
 - E) Törensel jest ve mimikler

4. Aşağıdakilerden hangisi yakın arkadaşlar, akrabalar için kabul edilen kişisel mesafedir?
- A) İçli dışlı mesafe
 - B) Samimi mesafe
 - C) Toplumsal mesafe
 - D) Yabancılar için mesafe
 - E) Yakın mesafe
5. Giyim kuşam kodu, hangi toplumlarda geçerlidir?
- A) İlkel toplumlarda
 - B) Geleneksel tarım toplumlarında
 - C) Çağdaş modern toplumlarda
 - D) Tabakalaşmış toplumlarda
 - E) Hepsinde

Yararlanılacak Kaynaklar

BALTAŞ, Z ve A., **Bedenin Dili**. İstanbul: Remzi Kitabevi A.Ş., 1992.

BARRY G. ve BRONOWSKI, J., **Communication and Language**. London: Macdonald, 1965.

BARTHES, R., "Rhétorique de l'Image". **Communications** (4), Paris: Eds. du Seuil, 1964.

BRUNEAU, T.J.'nin **Journal of Communication** (23,1). Mart 1973, s. 17- 47'de yayınlanan yazısında yaptığı bu sınıflandırma için K. Çilenti'nin, **İletişim Psikolojisi** (yayınlanmamış ders notları),, s. 62- 63'den yararlanılmıştır.

CALBRIS G. ve PORCHER, L., **Geste et Communication**. Paris: Eds. hatier, 1989.

COOPER, K., **Sözsüz İletişim**. Çev. T. Yalkı, İstanbul: İgi Yayıncılık, 1987.

- CÜCELOĞLU,D., **İnsan İnsana**. İstanbul: Altın Kitaplar Yay., 1979.
- FISHER, G., **La psychosociologie de l'Espace**. Paris: P.U.F., 1980.
- HALL, E.T., **La Dimension Cachée**. Paris: Eds. du Seuil, 1978.
- HALL, E.T., **Le Langage Silencieux**. paris: Eds. du Seuil, 1978.
- LOHISSE,J., **La Communication Tribale**. Paris: Eds. Universitaires, 1974.
- MYERS, G.E. ve M.T., **The Dynamics of Human Communication**. U.S.A.: McGraw- Hill, Inc. 1976.
- ROBERTSON, J., **Sociology**. 3. Baskı, New York: Worth Publishers, 1988.
- SCHRAMM, W. ve Porter W.E., **Understanding Human Communication**. New York: Harper and Row, Publishers, 1982, s. 66.
- TORNAY, S., "De la Perception des Couleurs a l'Aperception Symbolique du Monde", **Image (s) et Culture (s)**. No. 29, Paris: Eds. du Seuil, 1978, s. 119- 140.
- ZILLIOĞLU, Merih, **İletişim Nedir?** İstanbul: Cem Yay. 1993.